

مورد بررسی در بین اعضای گروه جایگاه خوبی دارد، به طوری که نظر بیشتر اعضای گروه نسبت به وجود و ارزش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در LIS مثبت بود. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت، با وجود اینکه گروه بحث LIS تا حد قابل قبولی دارای ویژگیهای سرمایه اجتماعی است، در برخی زمینه‌ها باید تدبیرهایی اندیشیده شود.

کلیدواژه‌ها: نوع‌شناسی دانش، شبکه اجتماعی، سرمایه اجتماعی، گروه بحث الکترونیکی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی (LIS)، گروه‌های بحث الکترونیکی.

مقدمه

در دنیای امروز که ارتباطات موجب اشتراک فکر و تبادل علم می‌شود، شبکه‌های اجتماعی را می‌توان از بسترهای مؤثر در تولید علم، اشتراک عقاید و رشد فردی و اجتماعی دانست. هدف کلی هر شبکه اجتماعی، ایجاد سرمایه اجتماعی و تسهیل ارتباط بین متخصصان و حرفه‌مندان است. تبدیل سرمایه فردی به سرمایه اجتماعی، از مسائل مهم و مورد توجه تمامی حوزه‌های علمی است. از این طریق، دانش فردی به دانش جمعی تبدیل و در واقع از دانایی جمعی برای حل مسائل و مشکلات دنیای علم بهره‌برداری می‌شود.

انواع دانش

دانش از دیدگاه‌های مختلف قابل تقسیم‌بندی است. «پولانی» (Polanyi, 1960 در Nonaka, 1994) اولین بار واژه‌های دانش ضمنی و دانش تصریحی را به کار برد. دانش ضمنی، به دانشی اشاره دارد که افراد بر اساس تجربه و مشاهده به دست می‌آورند، در ذهن آدمی جای دارد و البته به سادگی قابل انتقال نیست. دانش تصریحی یا دانش آشکار، به روشنی تدوین، تعریف و به سادگی و بدون ابهام تبیین و در پایگاه اطلاعاتی رمزگذاری و ذخیره می‌شود (داورپناه، ۱۳۸۴).

از طرف دیگر، دانشمندان بر اساس هدفی که از کسب دانش دنبال می‌شود، آن را به انواع مختلفی تقسیم کرده‌اند. «کوئین و همکاران» (Quinn, et al. 1996) دانش

حرفه‌ای را به دانستن در مورد «چه چیزی»، «چگونه»، «چرا»، و «با چه ضرورتی»^۱ تقسیم‌بندی کرده اند. «لوندوال و جانسون» (Lundvall & Johnson, 1994) در (Lundvall, 1998) نیز تقسیم‌بندی دانش را به صورت دانستن در مورد «چه چیزی»، «چگونه»، «چرا» و «چه کسی» ارائه داده‌اند. زان (Zahn, 2000 در Capurro, 2004) بر سه نوع دانش یا دانستن تأکید دارد یعنی «چه چیزی»، «چگونه»، «چرا»، در حالی که «مانفرد رور»^۲ (در Capurro, 2004)، دانش در مورد «کجا»، «چه موقع» و «چه کسی»^۳ را به آنها اضافه کرده است. نظر به اینکه این نوع تقسیم‌بندی متغیرهای اصلی بخشی از این پژوهش را شکل می‌دهد، در این پژوهش از دسته‌بندی «لوندوال و جانسون» (Lundvall & Johnson, 1994 در Lundvall, 1998) یعنی دانش در مورد «چه چیزی»، «چگونه»، «چرا» و «چه کسی» استفاده شده است.

برای درک بهتر انواع دانش، نحوه استفاده و چگونگی آنها، می‌توان از جدول طراحی شده توسط «زلنی» (Zeleny, 2007) استفاده کرد. او با تلفیق زنجیره «داده - دانش» با انواع دانش، پیامد و ویژگی هر کدام را بیان کرده است.

جدول ۱. تقسیم‌بندی دانش همراه با زنجیره دانش

توضیح	نتیجه	معادل در نوع‌شناسی دانش	نوع‌شناسی دانش
			زنجیره داده-دانش
-	-	-	داده
تعداد زیادی از افراد در این مرحله قرار دارند	کسب آگاهی و اطلاع	چه چیزی	اطلاعات
تعدادی از کارشناسان و متخصصان در این مرحله قرار دارند	انجام بهتر کارها در حرفه	چگونه	دانش
تعداد کمی از افراد برجسته و دانشمندان ^۴ در این مرحله قرار دارند	تغییر و انکشاف در حرفه	چرا	خرد

.....

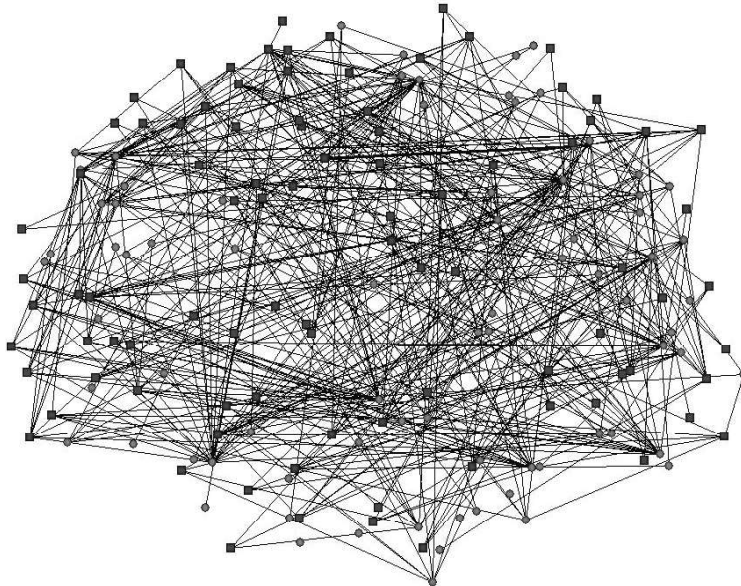
1. Know what, Know how, Know why and Care why.
2. Manfred Rohr.
3. Know-when, Know-who, Know-where.
4. Wise Persons.

با توجه به این جدول می‌توان گفت، تعداد زیادی از افراد با توجه به اخباری که دریافت می‌کنند از رویدادها و فعالیتها آگاه می‌شوند؛ یعنی در مرحله «چه چیزی» قرار دارند. تعداد کمی از کارشناسان و متخصصان می‌دانند چگونه باید فعالیتها را انجام داد و مهارت انجام کاری را در اختیار دارند، ولی تعداد خیلی کمی، دلیل و چرایی و فلسفه انجام کار و فعالیت را می‌دانند، این، بدین معناست که پرسیدن چرا و دانستن فلسفه و چرایی انجام یک فعالیت کار آسانی نیست و به ذهنی خلاق، پویا و جستجوگر نیاز دارد (Zeleny, 2007). از طرفی، تا زمانی که آگاهی‌رسانی و اطلاعات در حرفه وجود نداشته باشد، پرسشهای «چرا» و «چگونه» مفهومی نخواهند داشت. پس از کسب آگاهی، دانستن چگونگی و چرایی امور موجود در حرفه شکل می‌گیرد. برای توسعه و پیشرفت حرفه‌ای، چگونگی اطلاع‌رسانی در مورد پدیده‌ها همراه با چرایی امور و موجودیتها، لازم و ضروری است.

شبکه اجتماعی

شبکه اجتماعی که در بحثهای مربوط به انتقال و تبادل انواع دانش مورد توجه می‌باشد و از بسترهای مؤثر در تولید علم است، یک ساختار اجتماعی است. این ساختار، از نودها^۱ یا نقاطی که به طور عموم افراد یا سازمانها هستند، تشکیل شده است. این نقاط بر اساس انواع مختلف وابستگی به یکدیگر پیوند خورده‌اند. وابستگی ممکن است شامل ارزشها، دیدگاهها و یا عقاید مشترک، امور مالی، دوستیها، خویشاوندی و یا تجارت باشد (Wikipedia, 2007; social network, para. 1). به عبارت دیگر، یک شبکه اجتماعی مجموعه‌ای از افراد است که از طریق ارتباطهای اجتماعی مثل دوستی، همکاری و تبادل اطلاعات، به یکدیگر متصل شده‌اند (Garton, et al. 1997). در شکل زیر، شمای گرافیکی از این پیوندها و ارتباط بین آنها که یک شبکه اجتماعی را تشکیل داده‌اند، ارائه می‌شود.

.....
1. Nodes.

تصویر ۱. شبکه اجتماعی (ارتباطهای بین تعدادی از اعضا در LIS)

گروه‌های بحث الکترونیکی

چنان‌که اشاره شد، شبکه‌های اجتماعی شامل گروهی از افراد است که دارای ارتباطهای اجتماعی با هم هستند. ارتباط می‌تواند به صورتهای گوناگونی انجام شود؛ مانند ارتباط از طریق پست الکترونیکی، گروه‌های بحث، ارتباطهای رودررو، توسط انجمنها و وبلاگها. بستری که در این پژوهش به آن توجه شده، گروه‌های بحث الکترونیکی است. این گروه‌ها، با ایجاد شبکه اجتماعی و تسهیل ارتباطهای افراد در قالب این نوع شبکه‌ها، به اشتراک و توزیع و در نهایت تولید دانش جدید کمک می‌کنند. در گروه‌های بحث، اگر افراد در امر انتقال اطلاعات و دانش مشارکت داشته باشند، کارایی ارتباطهای اجتماعی بالا می‌رود (Raselle, 2002). از طرف دیگر، چنانچه در تعامل، هدفهای مشترک دنبال شود، این گروه‌ها می‌توانند به شکل‌گیری سرمایه اجتماعی^۱ کمک کنند.

.....
1. Social Capital.

سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی مفهوم و معنای واضح و مشخصی ندارد. به همین دلیل، در متون توافق مشترکی در مورد تعریف آن دیده نمی‌شود. «فوکویاما» (در Claridge, 2004) سرمایه اجتماعی را توانایی افراد برای کار کردن با یکدیگر و اشتراک هدفها در گروه‌ها و سازمانها تعریف کرده است و «وولاک» (Woolcock, 1998 در Claridge, 2004) اطلاعات، اعتماد و هنجارهایی را که بر اثر روابط متقابل در شبکه‌های اجتماعی به وجود می‌آیند، سرمایه اجتماعی می‌داند. ولی تعریف مورد نظر پژوهش جاری، در واقع ترکیبی از تعریفهای ارائه شده است. بر این اساس، شبکه‌ای که در ارتباطهای بین اعضای آن، ویژگیهایی همچون اعتماد، تعامل، حمایت اجتماعی، جوّ سالم، تعهد، مشارکت و سودمندی در حد بالایی وجود داشته باشد، می‌تواند سرمایه‌ای اجتماعی تشکیل دهد و با توجه به اهمیت محمل‌های ارتباط علمی در تشکیل یک شبکه اجتماعی مانند گروه بحث الکترونیکی، پژوهش حاضر در صدد پاسخگویی به این سؤال است که گروه بحث الکترونیکی کتابداری تشکیل شده در ایران (یعنی LIS)، به عنوان یک شبکه اجتماعی تا چه میزان از نظر محتوایی، به شکل‌گیری سرمایه اجتماعی کمک می‌کند؟

با توجه به این مسئله، اولین هدف این پژوهش تحلیل محتوای پیامهای ارسال شده به گروه بحث الکترونیکی (LIS) به منظور شناسایی نوع پیامهای ارسال شده به گروه و بررسی هدف آنهاست. هدف بعدی این تحقیق، بررسی میزان برخورداری گروه بحث الکترونیکی از ویژگیهای سرمایه اجتماعی است. این هدف بر اساس سنجش نظرات اعضای گروه درباره متغیرهای سرمایه اجتماعی مانند اعتماد، رابطه متقابل (تعامل)، حمایت اجتماعی^۱، تعهد^۲، مشارکت^۳، جوّ سالم^۴، افزایش دانش شخصی و گروهی یا سودمندی^۵ انجام می‌شود. انتظار می‌رود بر اساس نتایج این دو بررسی، بتوان میزان توانمندی گروه بحث LIS را در تشکیل سرمایه اجتماعی سنجید.

1. Reciprocity.
2. Social Support.
3. Commitment.
4. Healthy.
5. Productivity.

سؤالات پژوهش

۱. از نظر جمعیت‌شناختی، چه افرادی با چه ویژگی‌هایی از اعضای فعال گروه LIS به شمار می‌آیند؟
۲. در بازه زمانی مورد بررسی، هدف پیامها و نوع آنها از چه وضعیتی برخوردار است؟
۳. از دیدگاه اعضا، تا چه حد محتوای اطلاعاتی پیامها بر رشد فردی و ارتقای حرفه‌ای آنها تأثیرگذار است؟
۴. تا چه میزان LIS به شکل‌گیری سرمایه اجتماعی کمک کرده است؟

فرضیه‌ها

۱. فرستندگان پیامهای مشابه، ویژگیهای مشترک دارند.
۲. از دیدگاه اعضا، بین میزان تعامل و میزان اعتماد به گروه، رابطه وجود دارد.
۳. از دیدگاه اعضا، اعتماد بیشتر بین اعضا، تأثیر بیشتری بر رشد فردی و گروهی دارد.
۴. از دیدگاه اعضا، تعامل بیشتر بین اعضا، تأثیر بیشتری بر رشد فردی و گروهی دارد.

روش پژوهش، جامعه آماری و ابزار گردآوری

این پژوهش با روش پیمایشی و از نوع کاربردی انجام و برای گردآوری اطلاعات، از دو شیوه تحلیل محتوا و نظرسنجی استفاده گردید. در شیوه تحلیل محتوا، تمامی پیامهای علمی ارسال شده به LIS از لحاظ نوع‌شناسی دانش و همچنین زمینه‌های موضوعی تخصصی، بررسی شد.

در شیوه نظرسنجی، دیدگاه اعضای گروه بحث در مورد مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، یعنی اعتماد آنها به گروه بحث و اعضای آن، میزان وجود حمایت اجتماعی در

گروه بحث الکترونیکی، میزان تعهد اعضا نسبت به یگدیگر و نسبت به رشته، میزان مشارکت افراد در مباحث مطرح شده در گروه، جوّ سالم محیط گروه بحث الکترونیکی، میزان تعامل بین اعضای گروه و میزان تأثیر گروه بر آنها در روابط جدید، در نتیجه اعتماد به افراد و در نهایت، پیشرفت دانش شخصی و گروهی و یا میزان سودمندی گروه، گردآوری شد.

به منظور گردآوری اطلاعات مورد نیاز این پژوهش و با توجه به گستردگی کار، از دو سیاهه واری و یک پرسشنامه استفاده شد. تعداد اعضای گروه در تاریخ ۱۳۸۶/۱۱/۸، ۱۲۵۶ نفر بود. بر اساس جدول گرجسی و مورگان، تعداد نمونه ۲۹۷ نفر برآورد گردید. برای اینکه تمامی اعضای گروه، شانس شرکت در این نظرسنجی را داشته باشند، پرسشنامه برای تمامی آنها ارسال شد. پس از سه بار پیگیری، حدود ۶۰٪ نمونه تعیین شده به پرسشنامه پاسخ دادند.

جامعه آماری پژوهش در تحلیل سیاهه‌های واری، تمامی پیامهای ارسال شده به گروه بحث در بازه زمانی مورد بررسی یعنی ۱۹۰۴ مورد می‌باشد. با حذف پیامهای غیر علمی، تکراری و بدون متن، در مجموع ۱۴۰۰ پیام علمی برای تحلیل نهایی باقی ماند.

پیشینه پژوهش

بررسی‌ها و تحقیقات در رابطه با شبکه‌های اجتماعی، از جنبه‌های مختلف انجام شده است. بیشتر محققان سعی کرده‌اند با در نظر گرفتن برخی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، این نوع شبکه‌ها را بررسی کنند. گروه‌های بحث الکترونیکی نیز از جنبه‌های مختلفی تحلیل و بررسی شده‌اند.

در ایران تنها یک پژوهش در رابطه با گروه بحث الکترونیکی توسط مرادی (۱۳۸۶) انجام شده است. پیامهای ارسال شده به گروه LIS را باید بر اساس موضوعهای پیامها دسته‌بندی نمود. پژوهشهایی که در زمینه گروه‌های بحث الکترونیکی در خارج از کشور انجام شده، بیشتر در رابطه با کارایی این گروه‌ها برای استفاده آموزشی و اشتراک

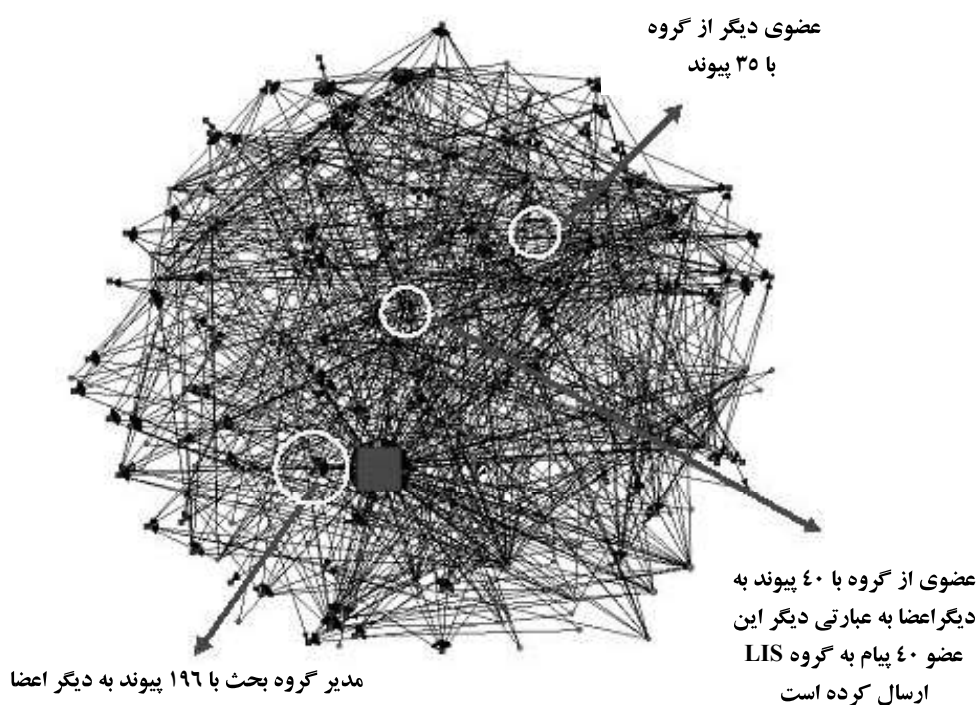
تجارب بوده است. این پژوهشها از روش تحلیل محتوای پیامها استفاده کرده‌اند. در این رابطه، برخی از بررسیها مانند (Karayan, 1997, Wu, 2004, Son, 2006) در مورد گروه‌های بحث مدارس که توسط استادان برای تدریس از طریق اینترنت و به صورت پیوسته راه‌اندازی شدند، صورت گرفته است. برخی از آنها نیز مانند (Sandars, et al. 2005) در حوزه پزشکی انجام شده است. نظر به اینکه این متخصصان می‌توانند با سرعت بیشتری از طریق پست الکترونیکی از تجارب یکدیگر برای مداوای بیماران استفاده کنند و در نتیجه از جدیدترین روشها برای درمان بهره‌گیرند، ارتباط از طریق پست الکترونیکی در بین آنان رواج دارد. برخی دیگر از پژوهشگران مانند (Lesser & Storck, 2001; Harper, 2002; Gery, 2007; Ferlander, 2007) به بررسی شبکه‌ها و سنجش احتمال شکل‌گیری سرمایه اجتماعی در آنها پرداختند. هر کدام از آنها برخی متغیرهای مورد توجه در سرمایه اجتماعی را مورد بحث قرار داده و در کل نشان دادند وجود ویژگیهای مختلفی از جمله اعتماد، مشارکت، جوّ سالم، تعهد و حمایت اجتماعی، به تشکیل سرمایه اجتماعی منجر می‌شود.

به طور کلی، طی تحقیقات انجام شده در رابطه با شبکه‌های اجتماعی و گروه‌های بحث، از مقیاسهای مختلفی برای اندازه‌گیری مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در گروه‌های مختلف استفاده شد. در نتایج به دست آمده، نقش این شبکه‌ها در اشتراک دانش بین اعضا و تشکیل سرمایه اجتماعی ثابت شد. همچنین، یافته‌ها نشان داد عواملی مانند وجود اعتماد و تعامل، در ارتباط و اشتراک دانش نقش مهمی دارند. با توجه به اینکه نتایج پژوهشهای مورد بررسی نشان داد تشکیل گروه‌های بحث در رشد فردی و حرفه‌ای و تشکیل سرمایه اجتماعی مؤثرند، ضروری است به گروه بحث LIS نیز با دید علمی توجه و ویژگیهای آن بررسی شود.

ارائه یافته‌ها

بررسی هر کدام از پیامها به طور جداگانه نشان داد از ۱۴۰۰ پیام، ۷۶۱ مورد دارای امضا بودند. ضمن اینکه طبق بررسی انجام شده روی این ۱۴۰۰ پیام، مشخص شد پیامها

توسط بیش از ۲۰۰ نفر به گروه ارسال شده است. این موضوع با قانون «لوتکا» که بیان می‌کند تعداد زیادی از مقاله‌ها توسط تعداد کمی از نویسندگان نوشته می‌شود، شباهت دارد (دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، ج ۲) بر اساس اطلاعات گردآوری شده و با استفاده از نرم‌افزار یوسینت^۱ و نت دراو^۲، شبکه پیوندهای بین اعضا ترسیم شد. در این شبکه، تعداد پیوندهای هر عضو از گروه LIS یعنی تعداد پیامهایی که به گروه ارسال کرده‌اند، مشخص می‌باشد. با استفاده از محاسبه مقیاس بینیت در این شبکه، افراد پرتعامل نیز مشخص شدند. همان‌طور که در تصویر ۲ نیز مشاهده می‌شود، نودها (اعضا)یی که تعداد پیام بیشتری به گروه ارسال کرده و نسبت به بقیه تعامل بالاتری دارند، درشت‌تر از دیگر نودها نمایش داده شده‌اند.

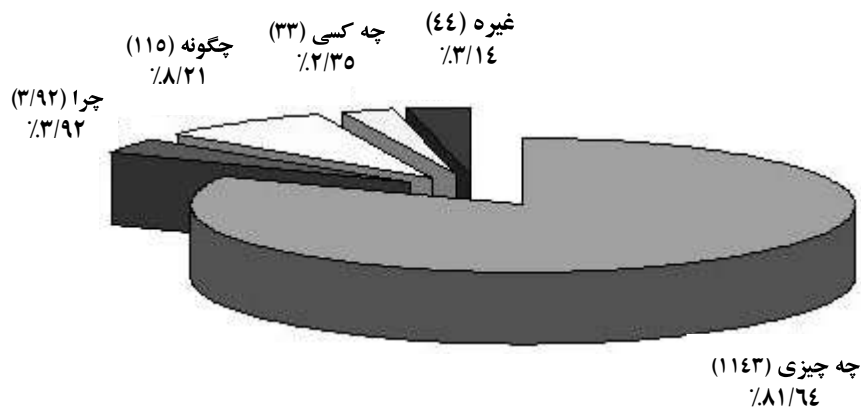
تصویر ۲. شبکه ارتباطی اعضای گروه بحث الکترونیکی LIS

-
1. Ucinet.
 2. Netdraw.

بزرگترین چهارگوش، فعال‌ترین فرد را در شبکه نشان می‌دهد. این نود به مدیر گروه مربوط است. با توجه به شکل شبکه، می‌توان دریافت که ارسال پیام تنها به این فرد اختصاص ندارد، بلکه افراد به صورت تعاملی با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. این امر به شبکه اجتماعی مفهوم می‌بخشد. بنابراین، پیوند بین نودها به خوبی برقرار شده است و می‌توان ادعا کرد که او نقش مدیریت و رهبری را به خوبی اجرا می‌کند.

تحلیل پیامها بر اساس نوع‌شناسی دانش

اطلاعات به دست آمده از این بررسی نشان داد تعیین‌کننده ماهیت یک موجودیت یا مفهوم است و در گروه «چه چیزی» قرار دارد و به طور تقریبی، ۸۲٪ کل پیامها (یا ۱۱۴۳ مورد) یعنی بیشترین تعداد را تشکیل می‌دهد. بقیه که در سه نوع دیگر دانش دسته‌بندی شدند، ۱۸٪ پیامها را تشکیل می‌دهند. پراکندگی آنها و وضعیت میزان وجود انواع دانش و درصدهای مربوط به آنها نیز در تصویر شماره ۳ نمایش داده می‌شود.

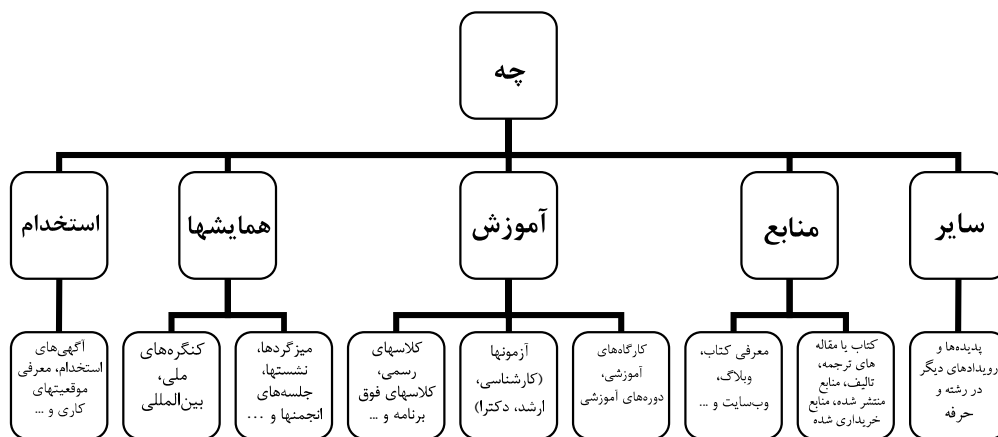

تصویر ۳. پراکندگی انواع دانش در گروه بحث LIS در بازه زمانی ۲۴ ماهه (n=1400)

به دلیل اینکه پیامهای گروه «چه چیزی» در بین پیامهای گروه بحث فراوانی بیشتری دارند، در ادامه اطلاعات بیشتری درباره این گروه در LIS ارائه می‌شود.

«چه چیزی»

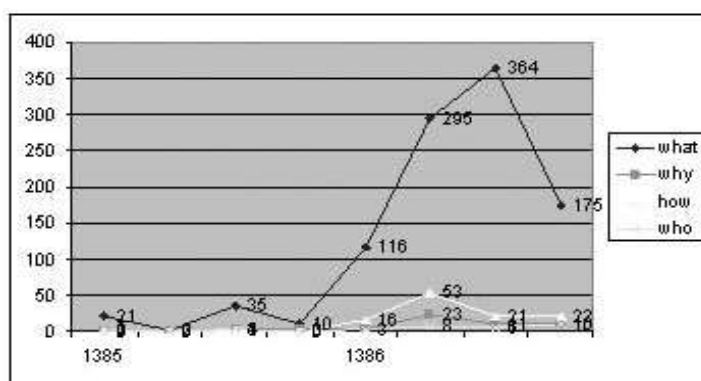
اخبار و اطلاع‌رسانی در رابطه با انتشار مقاله، کتاب، راه‌اندازی وبلاگ و وبسایت جدید، اطلاعیه همایشها، نشستها، کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی، اطلاعاتی در رابطه با فعالیتهای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی داخل و خارج از کشور و ... با عنوان «چه چیزی» دسته‌بندی شده‌اند. این دسته‌بندی در تصویر ۴ نشان داده می‌شود.

تصویر ۴. انواع موضوع در گروه پیامهای مربوط به «چه چیزی»

با توجه به تصویر ۴، هرچند می‌توان گفت گروه «چه چیزی»، بخش بزرگی از موضوعها و پیامهای گروه بحث الکترونیکی را پوشش می‌دهد، از تنوع و گستره به نسبت مناسبی تشکیل شده است. آگاهی یافتن از هر کدام از موارد نشان داده شده در این نمودار، آگاهی از رویدادهای حرفه‌ای است. چنین آگاهی، از ضروریات تشکیل سرمایه اجتماعی است. جریان دیگر انواع دانش (چرا، چگونه، چه کسی) نیز در شبکه نشان داد با توجه به جدول شماره ۱ و نظریه زلنی (Zeleny, 2007) که پیشتر در رابطه با آن بحث شد، فراوانی منطقی دارند و در دو سال مورد بررسی، تعداد این پیامها به‌طور چشمگیری افزایش یافته است. به‌طور کلی می‌توان گفت، دانشی که در شبکه اجتماعی جریان دارد، پویایی شبکه را تضمین می‌کند، افراد عضو شبکه را در حل مسائل رشته توانمند می‌سازد و به واسطه تولید دانش جدید، به رشد و توسعه شبکه و حرفه منجر می‌شود.

بررسی و تحلیل پیامهای ارسال شده به گروه بحث LIS نشان داد مشارکت افراد در گروه با گذشت زمان، افزایش چشمگیری داشته است. مقایسه تعداد پیامهای ارسال شده به گروه بحث در دو سال ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ (بازه زمانی مورد نظر این پژوهش) نشان می‌دهد تعداد پیامها افزایش چشمگیری داشته است. این رشد، نشان از تأثیر گروه بحث بر مشارکت و تشریک مساعی بین اعضای گروه دارد. به طور کلی، رشد تعداد پیامها در طی این دو سال، ممکن است عوامل و دلایل خاص دیگری داشته باشد. یکی از عوامل این رشد، می‌تواند افزایش تعداد اعضای گروه بحث طی بازه زمانی مورد نظر باشد (تعداد اعضای گروه، از ۱۰۶۵ نفر در تیرماه سال ۱۳۸۶ به ۱۲۵۶ نفر در اسفندماه همین سال رسیده است). از عوامل و نشانه‌های دیگر این افزایش تعداد، می‌توان به افزایش سطح انگیزه افراد برای مشارکت و تشریک مساعی، افزایش سطح اعتماد و ارتباط افراد در این گروه اشاره کرد. افزایش اعتماد افراد عضو گروه به مطالب طرح شده، باعث افزایش میزان تعامل افراد می‌شود. از طرف دیگر، وقتی طی ده سال یک تشکل پیوسته روند رو به رشد دارد، می‌تواند به نقش مثبت مدیریت و رهبری آن ربط داده شود.

نمودار ۱. فراوانی پیامها در بازه زمانی دو سال ۱۳۸۶ و ۱۳۸۵

با توجه به نمودار ۱ افزایش تعداد پیامها و همچنین افزایش مشارکت مداوم اعضای گروه بحث طی دو سال مورد بررسی، نشان از موفقیت گروه LIS در جلب مشارکت اعضا دارد.

تحلیل اطلاعات به دست آمده در رابطه با سرمایه اجتماعی

به منظور بررسی متغیرهای مورد نظر برای سنجش میزان شکل‌گیری سرمایه اجتماعی، از پرسشنامه استفاده شد. رشته تحصیلی تمامی پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه، علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی است. بیش از ۷۴٪ پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه را مردان و بقیه را زنان تشکیل دادند. از لحاظ میزان تحصیلات نیز، اعضای با مدرک کارشناسی ارشد بیش از دیگران (۵۶/۴٪) به پرسشنامه توزیع شده پاسخ دادند. تقریباً ۴۰٪ پاسخ‌دهندگان، دانشجو هستند. از لحاظ پراکنندگی محل تحصیل و محل خدمت نیز، تعداد افرادی که در نهادهای دولتی مشغول به خدمت هستند، فراوانی نسبی بیشتری دارند (بیش از ۷۰٪). محل تحصیل تعداد قابل توجهی از پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه یعنی تقریباً ۷۰٪ آنها را نیز نهادها و دانشگاه‌های دولتی تحت نظارت وزارت علوم تشکیل می‌دهد.

پاسخ به سؤالات پژوهشی و آزمون فرضیه‌های تحقیق

در ادامه، نتایج به دست آمده از تحلیل و بررسی گروه LIS به منظور پاسخگویی به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها، به طور خلاصه ارائه می‌شود.

پاسخ به سؤال ۱. از نظر جمعیت‌شناختی، چه افرادی با چه ویژگی‌هایی از اعضای فعال گروه LIS به شمار می‌آیند؟

در اینجا منظور از اعضای فعال، اعضای است که تعامل بیشتری دارند. میزان تعامل افراد گروه بحث الکترونیکی LIS با توجه به هر کدام از اطلاعات جمعیت‌شناختی اعضای گروه که به پرسشنامه پاسخ دادند، بررسی شد؛ به این دلیل که میزان تعامل در پرسشنامه بر اساس گویه‌های مختلفی باید سنجیده می‌شد. برای محاسبه میزان تعامل کلی هر فرد در گروه بحث، این گویه‌ها با هم تلفیق شدند. پس از همسان‌سازی با مقیاسهای متغیرهای مستقل مانند جنسیت، سطح تحصیلات، وضعیت شغلی، محل کار و محل تحصیل، مورد بررسی قرار گرفت.

نتایج به دست آمده نشان داد مردان در مقایسه با زنان از میزان تعامل بالاتری (بیش از ۲۵٪) برخوردار می‌باشند. اعضای با مدرک کارشناسی ارشد نیز نسبت به دیگر اعضا میزان تعامل بالاتری (بیش از ۲۳٪) دارند. از لحاظ وضعیت شغلی نیز، دانشجویان با کسب درصدی بیش از ۱۶٪ نسبت به دیگر اعضا، میزان تعامل بالاتری دارند. اعضای که در

مراکز دولتی مشغول به کار هستند نیز از میزان تعامل بالاتری در حدود ۵۱٪ برخوردارند. و در نهایت، اعضای که محل تحصیل خود را در دانشگاه‌های تحت نظارت وزارت علوم اعلام کردند، بیشتر ارتباط برقرار کردند (در حدود ۳۴٪).

پاسخ به سؤال ۳. از دیدگاه اعضا، تا چه حد محتوای اطلاعاتی پیامها بر رشد فردی و ارتقای حرفه‌ای آنها تأثیرگذار است؟
برای پاسخ به این سؤال، از یک گویه و یک سؤال در پرسشنامه استفاده شد. این دو مورد عبارتند از:

۱. با وجود اینکه مطالب ارسال شده به گروه بیشتر جنبه خبری دارند، ولی برای رشد فردی و حرفه‌ای سودمند می‌باشند.

۲. گروه بحث را از نظر کمک به رشد فردی و حرفه‌ای افراد چگونه ارزیابی می‌کنید؟ (لطفاً نظر خود را بر اساس نمره ۱ تا ۱۰ اعلام کنید)

تلفیق پاسخها نشان داد، تقریباً ۵۰٪ پاسخ‌دهندگان که نظر مثبت داشتند، معتقدند محتوای اطلاعاتی پیامها بر رشد فردی و حرفه‌ای آنها تأثیرگذار بوده است.

جدول ۲. ترکیب دو گویه مربوط به سؤال ۳ از پرسشهای پژوهشی^۱

کل	نظرسنجی: ارزیابی گروه از نظر کمک به رشد فردی و حرفه‌ای افراد (نظر سنجی)						
	کاملاً مخالفم	مخالفم	تا حدودی	موافقم	کاملاً موافقم		
۶	۱	۱	۳	۱	۰	کاملاً مخالفم	گویه: با وجود اینکه مطالب ارسال شده به گروه بیشتر جنبه خبری دارند، برای رشد فردی و حرفه‌ای سودمند می‌باشند.
۹	۲	۴	۲	۱	۰	مخالفم	
۳۹	۵	۱۴	۱۲	۷	۱	تا حدودی	
۶۵	۱۲	۳۴	۱۲	۴	۳	موافقم	
۳۶	۲۳	۸	۴	۱	۰	کاملاً موافقم	
۱۵۵	۴۳	۶۱	۳۳	۱۴	۴	کل	

.....
۱. به این منظور که هر دو گویه مورد بررسی، گزینه‌هایی مشابه داشته باشند، ارزیابی ۱ تا ۱۰ به پنج رتبه ۱-۵ تبدیل شد. (۲ و ۱: کاملاً مخالفم، ۳ و ۴: مخالفم، ۵ و ۶: تا حدودی، ۷ و ۸: موافقم و ۹ و ۱۰: کاملاً موافقم).

پاسخ به سؤال ۴. تا چه میزان LIS به شکل‌گیری سرمایه اجتماعی کمک کرده است؟

در تمام موارد، به جز مشارکت در جدول ۳، بیش از ۵۰٪ اعضا معتقدند ویژگی‌های مورد نظر در سرمایه اجتماعی از جمله تعامل، اعتماد، حمایت اجتماعی، جوّ سالم و تعهد، در گروه بحث وجود دارد. همچنین، بیش از ۵۰٪ آنان گروه بحث را در ارتقای سطح آگاهی‌ها، اطلاعات، علم و دانش افراد عضو گروه و تلاش برای دستیابی به خرد، سودمند دانستند. این نتایج نشان می‌دهد گروه LIS تا حد قابل قبولی به سرمایه اجتماعی مورد نظر دست یافته است.

جدول ۳. فراوانی نسبی دیدگاه اعضای گروه بحث در رابطه با سرمایه اجتماعی

نظرات اعضا ویژگی‌های سرمایه اجتماعی	(دیدگاه موافق و کاملاً موافق)	(تا حدودی)	(مخالفم و کاملاً مخالفم)
تعهد	۶۸/۳٪	۲۱/۲۷٪	۱۰/۴۳٪
اعتماد	۶۴/۴٪	۲۶/۵٪	۹/۱٪
تعامل	۶۱/۳٪	۲۸/۹۳٪	۹/۷۷٪
سودمندی	۵۹/۱٪	۳۰/۱۸٪	۱۰/۷۲٪
جوّ سالم	۵۱/۹٪	۳۰/۸٪	۱۷/۳٪
حمایت اجتماعی	۵۰/۹٪	۳۶/۵۸٪	۱۲/۵۲٪
مشارکت	۴۸/۲٪	۳۴/۸۷٪	۱۶/۹۳٪

اعداد و درصدهای به دست آمده برای دیدگاه‌های «تا حدودی»، «مخالف» و «کاملاً مخالف» نشان می‌دهد در مقایسه با نگرش «موافق» و «کاملاً موافق»، در حدّ پایینی قرار دارد. ولی باز هم نگرش «تا حدودی» یا نگرش «حد متوسط» نسبت به نگرش «مخالف» بیشتر است و این را می‌رساند که به طور کلی سمت و سوی نگرش اعضای گروه نسبت به ویژگی‌های سرمایه اجتماعی، نگرشی مثبت و متوسط به بالاست.

آزمون فرضیه ۱. فرستندگان پیامهای مشابه، ویژگیهای مشترک دارند.

برای آزمون فرضیه ۱ از اطلاعات گردآوری شده به وسیله سیاهه واریسی و به عبارتی تحلیل پیامهای ارسال شده به گروه، استفاده شد. ویژگیهای فرستندگان پیامها بر اساس امضای هر یک از پیامها مشخص شد، ۷۶۱ نفر از کل فرستندگان پیام، در پیام خود، امضا داشتند. این تعداد بیش از ۵۶٪ کل پیامها را در برمی گیرد. باید یادآور شد، برای آزمون این فرضیه، تمامی پیامهای ارسال شده به گروه LIS بر اساس نوع پیامها و وضعیت تحصیلی شغلی فرستندگان آنها مرتب شد.^۱ در جدول ۴ نیز فراوانی پیامها بر اساس وضعیت شغلی و وضعیت تحصیلی بررسی شده است (یعنی در برخی امضای پیامها، وضعیت تحصیلی و در برخی، وضعیت شغلی فرستنده پیام مشخص بود). جدول ۴ مشخص کننده فرستندگان پیامها و انواع دانش در پیامهاست.

جدول ۴. مقایسه پیامها بر اساس انواع دانش با توجه به پیشینه تحصیلی فرستندگان پیامها

انواع دانش وضعیت شغلی، وضعیت تحصیلی	چه چیزی		چرا		چگونه		چه کسی		کل
	فراوانی	درصد*	فراوانی	درصد*	فراوانی	درصد*	فراوانی	درصد*	
دکتر N=188	۱۶۳	۲۵/۴۶٪	۶	۲۰/۶٪	۱۶	۲۱/۹۱٪	۳	۱۵/۷٪	۲۴/۰۷٪
کارشناسی ارشد N=314	۲۶۰	۴۰/۶۲٪	۹	۳۱/۰۳٪	۳۲	۴۳/۸۳٪	۱۲	۶۸/۴٪	۴۱/۲۶٪
کارشناسی N=92	۸۸	۱۳/۷۵٪	۴	۱۳/۷٪	۴	۵/۴۷٪	۰	۰	۱۲/۰۸٪
کارمند N=70	۵۸	۹/۰۶٪	۲	۶/۸٪	۱۰	۱۳/۶۹٪	۱	۵/۲٪	۹/۱۹٪
عضو هیئت علمی N=92	۷۱	۱۱/۰۹٪	۸	۲۷/۵٪	۱۱	۱۵/۰۶٪	۲	۱۰/۵٪	۱۲/۰۸٪
پیامهای امضادار	۶۴۰		۲۹		۷۳		۱۹		۷۶۱ ۵۶/۴٪
پیامهای بدون امضا	۵۰۵		۲۶		۴۳		۱۴		۵۸۸ ۴۳/۵٪
مجموع	۱۱۴۵		۵۵		۱۱۶		۳۳		۱۳۴۹

* درصد محاسبه شده بر اساس پیامهای امضادار هر نوع پیام به طور جداگانه
** درصد محاسبه شده تعداد فرستندگان انواع پیام نسبت به کل پیامهای امضادار

۱. این اطلاعات از طریق اطلاعات مندرج در قسمت امضا به دست آمد.

با توجه به اطلاعات جدول فوق، می‌توان متوجه این امر شد که فرستندگان پیامهای با محتوای «چه چیزی»، «چرا»، «چگونه» و «چه کسی» از پراکنندگی برخوردارند. ولی همان‌طور که قبلاً در اطلاعات جمعیت‌شناختی نیز بیان شد، در تمام انواع پیام، مشارکت اعضای دارای مدرک کارشناسی ارشد بیشتر از دیگر افراد است. در کل می‌توان گفت: به دلیل اینکه دانشجویان و اعضای با مدرک کارشناسی ارشد نسبت به دانشجویان کارشناسی از دانش و اعتماد به نفس بیشتر برای تعامل و همچنین به نسبت دانشجویان دکترا و اعضای هیئت علمی از وقت بیشتری برخوردارند، مشارکت بیشتری در ارسال پیام به گروه بحث دارند و بیشتر به تعامل با دیگر اعضا می‌پردازند.

نتایج حاصل از پرسشنامه و دیدگاه پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه، عکس این ادعا را نشان می‌دهد. اگر به نسبت تعداد پاسخ‌دهندگان در نظر بگیریم، بیش از ۷۰٪ افرادی که مدرک کارشناسی ارشد دارند، میزان تعامل خود را کم و خیلی کم اعلام کرده‌اند. در رابطه با دکترا، این میزان ۳۰٪ و برای کارشناسی، بیش از ۵۷٪ می‌باشد.

برای آزمون فرضیه‌های ۳، ۴ و ۵ از آزمون همبستگی اسپیرمن به منظور سنجش معناداری رابطه بین متغیرها استفاده شد. بر این اساس و با توجه به جدول ۵، مشخص شد مقدار P به دست آمده از این آزمون برای هر سه فرضیه کمتر از $0.05/0$ است. بنابراین، هر سه فرضیه به اثبات می‌رسد و به عبارتی بین میزان تعامل و میزان اعتماد به گروه، رابطه‌ای معنادار وجود دارد. اعتماد بیشتر بین اعضا، تأثیر بیشتر بر رشد فردی و گروهی دارد؛ و تعامل بیشتر بین اعضا، تأثیر بیشتری بر رشد فردی و گروهی دارد. با این توصیف و با توجه به تأیید هر سه فرضیه می‌توان گفت، با مناسب بودن محتوای پیامها اعتماد افراد جلب می‌شود. این اعتماد، افزایش تعداد پیامها را تضمین می‌کند. در صورت وجود اعتماد به پیامها، تأثیرگذاری آنها بیشتر خواهد بود؛ بنابراین رشد فردی و گروهی افزایش می‌یابد. از این رو، اعتماد و تعامل دائمی در شبکه، به سودمندی آن منجر می‌شود.

جدول ۵. محاسبه آزمون همبستگی برای فرضیه ۳، ۴ و ۵

مقدار P	ارزش	محاسبه آزمون همبستگی اسپیرمن
۰/۰۰	۰/۳۹۴	فرضیه ۳. رابطه بین میزان تعامل و میزان اعتماد
۰/۰۰	۰/۵۲	فرضیه ۴. رابطه بین میزان اعتماد و شاخص سودمندی
۰/۰۰	۰/۴۱۱	فرضیه ۵. رابطه بین میزان تعامل و شاخص سودمندی

بحث و نتیجه گیری

به نظر می‌رسد گروه بحث الکترونیکی LIS به عنوان یک شبکه اجتماعی فعال در زمینه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، از لحاظ رسیدن به سرمایه اجتماعی، در وضعیت مطلوب و قابل توجهی است.

بر اساس یافته‌های پژوهشی این تحقیق، گروه بحث الکترونیکی LIS، به عنوان شبکه‌ای اجتماعی پرطرفدار در حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران، مجموعه‌ای از سرمایه‌های فردی است که با داشتن ویژگی‌هایی خاص، مانند اعتماد، تعامل، مشارکت و سودمندی، سرمایه‌ای اجتماعی را تشکیل داده است.

این نتایج می‌تواند بر اساس وجود رهبری و مدیریت گروه و همچنین وجود برخی از کتابداران مسئول، متعهد و اندیشمند باشد. گرچه نتایج، وضعیت به نسبت مطلوب گروه بحث را نشان می‌دهد، پیشنهادها زیر برای بهبود وضعیت کلی گروه بحث الکترونیکی LIS ارائه می‌شود. در صورت توجه به این راهکارها و تلاش مسئولان، برخی از کاستیها می‌تواند برطرف و سرمایه اجتماعی تشکیل شود.

۱. از کارکرد و وضعیت کیفی گروه، ارزیابی به عمل آید. مشابه این پژوهش در فاصله‌های زمانی معین انجام گیرد تا از این طریق به طور مداوم وضعیت گروه، نقد و ارزیابی شود و مسئولان بتوانند نقاط ضعف احتمالی را رفع و نقاط قوت را تقویت کنند.

۲. با گروه‌های مشابه خارجی (مانند ¹IFLANET Mailing Lists، ²CNI-COPYRIGHT و ³LM_NET) و همچنین انجمنهای کتابداری دیگر کشورها (ارتباط برقرار شود تا بتوان از تجربه‌ها و فعالیتهای مفید آنها بهره برد. ارتباط با چنین گروه‌هایی، باعث می‌شود گروه LIS در کشورهای دیگر نیز معرفی شود و وضعیت علمی رشته کتابداری در ایران را به گروه‌های مشابه در سایر کشورها بشناساند.

۳. پیشنهاد می‌شود تمامی پیامهای ارسالی به گروه همراه با امضای کامل فرستنده پیام باشد تا علاوه بر آشنایی دیگر اعضا با فرد ارسال کننده، پژوهشگران که در آینده در رابطه با گروه LIS تحقیق انجام می‌دهند، با مشکلات کمتری مواجه باشند.

پیشنادهایی برای پژوهشهای بیشتر

نتایج این پژوهش، بستر لازم برای پژوهشهای دیگر را فراهم کرده است. از جمله، بررسی و تحلیل دیگر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی مانند پیوستگی اجتماعی، هنجارهای اجتماعی، سطح پیوستگی گروه و ... در گروه بحث الکترونیکی LIS و همچنین با استفاده از مقیاسهایی مانند مرکزیت و ...، میزان و چگونگی تعامل و میزان شکل‌گیری سرمایه اجتماعی مورد سنجش قرار گیرد. همچنین، نقش رهبری در گروه بحث الکترونیکی LIS و تأثیر آن بر متغیرهای سرمایه اجتماعی بررسی شود و از طرف دیگر، با توجه به اینکه نرم‌افزار مورد استفاده برای گروه بحث LIS در حال حاضر (مهرماه ۱۳۸۷، یعنی در زمانی که این پژوهش به اتمام رسیده است)، ارتقا پیدا کرده، ضروری است این پژوهش با توجه به شرایط جدید آن تکرار شود. در حال حاضر، دسترسی به تمام اطلاعات ۱۰ ساله امکان‌پذیر است و می‌توان اطلاعات را دسته‌بندی نمود.

-
1. <http://www.ifla.org/II/iflalist.htm>
 2. <http://www.cni.org/Hforums/cni-copyright/>
 3. <http://www.cni.org/Hforums/cni-copyright/>

منابع

- داورپناه، محمدرضا (۱۳۸۴). اطلاعات و جامعه. تهران: دبیرش.
- قانون بازدهی علمی لوتکا. دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. سرویراستار عباس حری. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱-۱۳۸۵. ج ۲، ص ۱۲۷۶ تا ۱۳۷۹.
- مرادی، شیما و محدثه دخت عصمتی (۱۳۸۷). ارتباطهای الکترونیکی کتابداران ایران: تحلیل محتوایی گروه بحث الکترونیکی دانشگاه فردوسی مشهد (LIS). فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی (۴)۴۴.
- Capurro, Rafael (2004). Skeptical Knowledge Management. *IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions)*, 108. Retrieved January 24, 2008. From <http://www.capurro.de/skepsis.html>
- Claridge, Tristan (2004). Social Capital Theory. Retrieved January 27, 2008. From <http://www.gnudung.com/literature/definition.html>
- Ferlander, Sara (2007). The Internet, Social Capital and Local Community. Retrieved April, 8, 2008. From <http://www.crdlt.stir.ac.uk/Docs/SaraFerlanderPhD.pdf>
- Garton, Laura, Haythornthwaite, Caroline, Wellman, Barry (1997). Studying Online Social Networks. *JCMC*, 3(1). Retrieved October 20, 2007. from <http://jcmc.indiana.edu/vol3/issue1/garton.html>
- Gery, Carolyn (2007). Building Social Capital: The Tools A Teacher Community Uses To Design Their Small School. Retrieved April, 8, 2008. From <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=0&did=1288662561&SrchMode=2&sid=3&Fmt=6&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1210687044&clientId=61590>

- Gorman, Michael E. (2002). Types of Knowledge and Their Roles in Technology Transfer. *Journal of Technology Transfer*, 27. Retrieved January, 2, 2007. from <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=4&did=404997231&SrchMode=1&sid=3&Fmt=10&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1199511923&clientId=61590>

- Harper, Rosalyn (2002). The Measurement of Social Capital in the United Kingdom. Retrieved April, 8, 2008. From <http://www.statistics.gov.uk/socialcapital/downloads/harmonisation.pdf>

- Karayan, Silva S. (1997). Student Perceptions of Discussion Groups. *T H E journal*, 24. Retrieved November 26, 2007.

- Lesser, E. L., Stork, J. (2001). Communities of Practice and Organizational Performance. *IBM system journal* 40(4). Retrieved April, 8, 2008. From <http://www.research.ibm.com/journal/sj/404/lesser.html>

- Lundvall, Bengt- Ake (1998). Why Study National Systems and National Styles of Innovation. *Technology Analysis & Strategic Management*, 10(4). Retrieved January 29, 2008. From <http://dx.doi.org/10.1080/09537329808524324>

- Pikas, Christina K. (2006). The Impact of Information and Communication Technologies on Informal Scholarly Scientific Communication: A Literature Review. *Paper prepared for LBSC878: doctoral seminar in information studies*. Retrieved November 26, 2007. From http://www.glue.umd.edu/~cpikas/878/Pikas_The_Impact_of ICTs_on_ISSC_0506.pdf

- Quinn, James Brian, Anderson, Philip, Finkelstein, Sydney (1996). *Managing Professional Intellect: Making the Most of the Best*. Retrieved January 2, 2007.

- Sandars, John, McDonough, Richard, McDonough, Jennifer, Burton, Jonathan (2005). Developing an Effective Email Discussion Group. Retrieved November 26, 2007.

- Roselle, Ann (2000). The Effect of Electronic Communication and World Wide Web on US Academic Documents Librarians Relationships. *Journal of Government Information*, 26. Retrieved January 2, 2007

- Son, Jeong-Bae (2006). Using Online Discussion Groups in a CALL Teacher Training Course. *RELC*, 37(1). Retrieved January, 27, 2008. From <http://taddeo.emeraldinsight.com/InsightviewPDF.jsp?filename=htmlOutputPublishedEmeraldFullTextArticlePdf0030290605.pdf>

- Wikipedia (2007). Social Network. Retrieved October 14, 2008. from http://en.wikipedia.org/wiki/Social_network

- Wu, Dezhi (2004). Predicting Learning from Asynchronous Online Discussions. *JALN*, 8(2). Retrieved January, 27, 2008. From http://www.sloan-c.org/publications/jalnv8n2pdfv8n2_wu.pdf

- Zeleny, Milan (2007). From Knowledge to Wisdom: Strategic Challenges of Global Business Education. *International Association Jesuit Business Schools*. Retrieved October, 14, 2008. From <http://www.fordham.edu/workingpapers/images/Brazil01.pdf>